

PETER GARDE

Danmarks justitsministre 1813 – 2013

*Jurist- og
Økonomforbundets Forlag*

Blandede Efterretninger.

Det har behaget Hs. Majestæt under 6te Decbr.
d. A. aliernaadigst at resolvere:

- 1) Geheime-Conferentsraad, Ridder af Elefanten, Rantsler for Vore Ordener, Storkors af Dannebrogen, Grev J. G. Moltke, Dannebrogsmænd, udnævnes til Vor Geheime-Statsminister, og indtræder i Vort Geheime-Statsraad efter den Anciennitet, han forhen deri har havt;
- 2) Vore Geheime-Statsministre, Riddere af Elefanten, Storkors af Dannebrogen, Greverne Schimmelmann og Reventlow, Dannebrogsmænd, vedblive fremdeles som Medlemmer af Vort Geheime-Statsraad, hvorimod de fratræde de dem hidtil allernaadigst anbettede Forretninger, den første som Finants- og Commerce-Minister, og den sidste som Rentekammer-Præsident og Medlem af Finants-Collegiet; fra hvilke Forretninger og hvad dermed staaer i Forbindelse Vi ville have dem entlediget i Kongelig Raade og med Lidsjendegivende af Vore allerhøieste Lidsjedsbed med deres lange og udmærkede gode Tjeneste i disse vigtige Poster;
- 3) Cancellie-Præsident, Storkors af Dannebrogen, Raad, Dannebrogsmænd, udnævnes til Vor Justits-Minister, med Rang med No. 10 i første Klasse efter Vor Rangforordning af 12te August 1808, og vedbliver han at forestaae Vort danske Cancellie som dets Præsident;

Collegial-Tidende for Danmark og Norge 1813

Peter Garde

Danmarks justitsministre
1813-2013

Jurist- og Økonomforbundets Forlag
2013

Denne å[ ] er omfattet af lov om ophavsret.

Uanset evt. aftale med Copy-Dan er det ikke tilladt at kopiere eller indscanne siden til undervisningsbrug eller erhvervmæssig brug.

Bogen er udgivet af Djøf Forlag (www.djoef-forlag.dk)

Peter Garde
Danmarks justitsministre 1813-2013

1. udgave, 1. oplag

© 2013 by Jurist- og Økonomforbundets Forlag

Alle rettigheder forbeholdes.
Mekanisk, elektronisk, fotografisk eller anden gengivelse af
eller kopiering fra denne bog eller dele heraf
er ifølge gældende dansk lov om ophavsret ikke tilladt
uden forlagets skriftlige samtykke eller aftale med Copy-Dan.

Omslag: Bo Helsted
Tryk: Narayana Press, Gylling
Indbinding: Jysk Bogbind, Holstebro

Printed in Denmark 2013
ISBN 978-87-574-2851-3

Jurist- og Økonomforbundets Forlag
Gothersgade 137
1123 København K

Telefon: 39 13 55 00
Telefax: 39 13 55 55
e-mail: forlag@djoef.dk
www.djoef-forlag.dk

Denne å[* er omfattet af lov om ophavsret.

Uanset evt. aftale med Copy-Dan er det ikke tilladt at kopiere eller indscanne siden til undervisningsbrug eller erhvervsmæssig brug.

Bogen er udgivet af Djøf Forlag (www.djoef-forlag.dk)

Forord

Medens Justitsministeriet som institution er grundlagt i 1848, rækker dets øverste chef justitsministerens titel tilbage til 6. december 1813, hvor kong Frederik den Sjette, som det står at læse i Collegial-Tidende for Danmark og Norge, tillagde præsidenten for Danske Kancelli titlen. Siden da har 56 justitsministre, hvoraf fire kvinder, beklædt posten i 64 perioder – fire ministre har siddet i to perioder hver og to af de navnkundigste, Zahle og Steincke, i tre perioder hver – hvortil kommer den ministerløse tid fra 29. august 1943 til 5. maj 1945, hvor tre sideordnede chefer administrerede ministeriets forretninger. Længst-siddende var den første, Frederik Julius Kaas i 23 år 7 dage, deraf lidt over 13 år efter titelskiftet, derefter den anden, P. C. Stemann, 21 år 2 måneder minus en dag, og Estrups justitsminister, J. Nellemann, 21 år 2 dage. I den anden ende påskekrisisens to justitsministre Liebe og Sindballe, tre dage hver, Sindballe endog kun 45 timer – hvor han ikke sov – fra udnævnelse til faktisk afskedigelse. Indtil 1975 havde alle juridisk embedseksamen, og mange var fremtrædende jurister, otte professorer, hvoraf seks juridiske. Næsten alle har haft vital betydning for Danmarks retspolitiske udvikling, ikke få for vor generelle historie, særlig Stemann og Zahle. Og hvad der gjorde det uholdeligt at beskæftige mig så længe med dem: Alle kan der siges noget godt om, om det så var Alberti, var han ikke kun forbryderen, men også den varmtfølede børneven.

De har også noget andet til fælles, de er næsten alle glemt af selv den dannede almenhed. Da jeg under arbejdets gang fortalte venner og bekendte, flere af dem jurister, hvordan arbejdet skred frem, kunne alle huske Albertis uhyggelige ry som storforbryder, også Zahle og Steincke, når de tænkte efter – Steinckes ry er blegnet lidt i forhold til hans umådelige popularitet i levende live, særlig i hans sidste år – også et par af de nyeste som Ninn-Hansen og Lene Espersen, men andre skulle de mindes om, og særlig de tidligere er forsvundne fra erindringen. En samling kortere biografier af dem alle, højre som venstre, nationalliberale som socialdemokrater, udefra kommende faglige eksperter eller i nyeste tid centralt placerede politikere, må være på sin plads, og hertil giver også jubilæet en udmærket ydre anledning. Mange af ministrene lever i høj grad i de love, de har lagt navn til og kontraseret, og især i den sidste generation fylder lovgivningen meget i ministerbiografierne. 14 love underskrevet på én dag ser man mere end én gang. Selvfølgelig er ministrene ikke lovkoncipister, måske med undtagelse af Ørsted, i hvert fald i den tidligere del af hans karriere, men de har ofte med dygtighed manøvreret lovene igennem Rigsdagen/Folketinget og har fortjent at lægge navn til. Danmarks nyere retshistorie set

FORORD

igennem to hundrede års lovgivning på justitsområdet afspejles i denne bog, som er ikke blot ministrenes, men også ministeriets historie. Justitsministeriet er et af de få ministerier, der ikke har skiftet navn eller været opdelt eller sammenlagt med andre ministerier, og hvis centrale ressortområder, retspleje-, straffe- og privatretslovgivning, er stort set de samme i dag som i 1848. Et andet element, som fylder godt i denne bog, er de sommetider voldsomme »sager«, som har forfulgt et stort antal af ministrene. Justitsområdet er i den henseende sårbart. Henimod slutningen af bogen bemærker jeg, at Henning Rasmussen, minister 1979-1981, og Brian Mikkelsen, minister 2008-2010, ikke var plaget af sager, men alle de mellemliggende var. Særlig de gamle historier kan godt tåle at blive fremdraget. Ingen husker mere Heltzen-Molzen skandalen fra 1865, og også Steincke og Cornelius Petersen fra 1926 er gledet i glemmebogen. Og hvad var det nu med politikasserne (1963)? Nu er alle sagerne samlede her.

Kontinuiteten afspejles i den lange række af portrætter på Justitsministeriets væg, fra Kaas til Pia Gjellerup – desværre sørgede Bjørn Westh ikke for at få Erling Olsen op at hænge, og så gik traditionen i stykker. Indtil da er serien ubrudt, også døgnfluerne fra 1920 er med, endog de to interimministre fra 1860 og 1865 Jessen og Quaade. Selv husker jeg portrætterne fra min egen tid i Justitsministeriet i 1960'erne. Jeg har fået lov til at låne samtlige billeder til scanning og illustration i denne bog og takker hjerteligt. Justitsministeriet kan stadig nå at føre rækken à jour, til dato mangler kun seks billeder. Jeg takker også arkivar Asbjørn Thyssen Hansen, Ordenskapitlet, for genparter af dekorede justitsministres levnedbeskrivelser. Endelig takker jeg Jurist- og Økonomforbundets Forlags redaktionschef Vivi Andersen for at have troet på ideen og for godt samarbejde undervejs. Fejl og mangler er udelukkende mine.

Bogen er planlagt til udgivelse på eller så tæt ved jubilæumsdagen 6. december, som det er muligt, og jeg har forsøgt at følge den p.t. siddende minister Morten Bødskov næsten til dato; hvis regeringen var blevet styrtet i år, havde jeg naturligvis forsøgt at få også efterfølgeren med, men det synes ikke at være indiceret.

Hillerød, efteråret 2013

Peter Garde

Indholdsfortegnelse

FØRSTE DEL – 1813-1901

Frederik Julius Kaas	11
Paul Christian Stemann	21
Carl Emil Bardenfleth	29
Anton Wilhelm Scheel	39
Anders Sandøe Ørsted	47
Carl Frederik Simony	51
Carl Eduard Rotwitt	61
Johan Christian von Jessen	69
Andreas Lorentz Casse	75
Eugenius Sophus Ernst Heltzen	83
George Joachim Quaade	93
Christian Jacob Cosmus Bræstrup	97
Carl Peter Gram Leuning	105
Christian Peder Theodor Rosenørn-Teilmann	111
Carl Ludvig Vilhelm Rømer von Nutzhorn	119
Andreas Frederik Krieger	125
Christian Sophus Klein	135
Johannes Magnus Valdemar Nellesmann	143
Nicolai Reimer Rump	155
Hugo Egmont Hørring	161
August Hermann Ferdinand Carl Goos	169

ANDEN DEL – 1901-1953

Peter Adler Alberti	179
Svend Høgsbro	189
Carl Theodor Zahle I	197
Frits Toxwerdt Bülow	205
Carl Theodor Zahle II	212
Carl Julius Otto Liebe	221
Kristian Laursen Sindballe	229
Frederik (Frits) Carl Gram Schrøder	235
Svenning Krag Nielsen Rytter I	241

INDHOLDSFORTEGNELSE

Karl Kristian Steincke I	249
Svenning Krag Nielsen Rytter II	259
Carl Theodor Zahle III	265
Karl Kristian Steincke II	274
Svend Unmack Larsen	285
Harald Petersen	293
Eigil Thune Jacobsen	301
Intermezzo: Aage Svendsen, Eivind Frederik Hans Larsen og Hans Tetens	309
Niels Christian Frederik Busch-Jensen I	321
Aage Ludvig Holberg Elmquist	327
Niels Christian Frederik Busch-Jensen II	335
Karl Kristian Steincke III	343
Inger Helga Pedersen	351

TREDJE DEL – 1953-2013

Hans Erling Hækkerup	363
Knud Axel Nielsen I	375
Knud Ole Martin Thestrup	381
Knud Axel Nielsen II	392
Karl Lauritsen Hjortnæs	399
Bertha Frederikke Nathalie Lind I	405
Orla Reinhardt Møller	411
Erling Johannes Jensen	421
Bertha Frederikke Nathalie Lind II	428
Henning Peter Kruse Rasmussen	433
Ole Mogens Espersen	439
Erik Ninn-Hansen	447
Hans Peter Clausen	459
Hans Engell	469
Pia Gjellerup	477
Erling Heymann Olsen	483
Bjørn Rømer Westh	493
Frank Jensen	501
Lene Feltmann Espersen	511
Brian Arthur Mikkelsen	521
Lars Barfoed	527
Morten Bødskov	533
Litteratur	540
Personregister	557

FØRSTE DEL

1813-1901

Denne å[ ] er omfattet af lov om ophavsret.

Uanset evt. aftale med Copy-Dan er det ikke tilladt at kopiere eller indscanne siden til undervisningsbrug eller erhvervmæssig brug.

Bogen er udgivet af Djøf Forlag (www.djoef-forlag.dk)

Frederik Julius Kaas

Denne å[ ] * er omfattet af lov om ophavsret.

Uanset evt. aftale med Copy-Dan er det ikke tilladt at kopiere eller indscanne siden til undervisningsbrug eller erhvervmæssig brug.

Bogen er udgivet af Djøf Forlag (www.djoef-forlag.dk)

Frederik Julius Kaas

4. januar 1804-6. december 1813-11. januar 1827

1751 blev premierløjtnant i flåden Frederik Christian Kaas (1725-1803), næstkommanderende på fregatten Falster under en ekspedition til Marokko, efter en fejlslagen underhandling med den marokkanske kejser holdt i fangenskab i to år, inden han løslodes. Han havde ikke mistet lysten til mediterrane rejser og ledede senere fem nye missioner til Marokko, hvor han fik skabt tålelige forhold for dansk-norske købmænd. I 1760 befordrede han en marokkansk gesandt, som havde opholdt sig en vinter i København og moret sig godt og til afsked udover et guldur bl.a. fik teltlærred til det telt, han ville lade forfærdige, når han skulle i lejr med kejseren. Forholdet til deyen af Algier var mere anstrengt trods en »Fred« af 1746, hvorved deyen lovede at undlade at sende korsarer for at opbringe dansk-norske skibe, mod »Presenter« i form af bl.a. ammunition og tovværk. Da han brød freden, sendte den ældre grev Bernstorff Kaas, nu schoutbynacht (kontreadmiral), med en eskadre til Middelhavet for at afstraffe ham. Total fiasko, da de medbragte bombardérskibe var så svage, at de ved affyring var ved at gå til bunds; desuden ramtes store dele af besætningen af tyfus og blodgang. En kommission rensede Kaas og gav Bernstorff skylden for den dårlige udrustning, hvilket gav Struensee et velkomment påskud for at afskedige Bernstorff. Ved den følgende fred med deyen fik denne erstatning for to års udeblevne presenter under den af ham selv indledte krig samt ny ammunition, der kom til nytte ved senere overgreb. Først i 1845 ophørte Danmark med at give presenter til barbareskerne. Kaas døde som admiral.

Hans søn Frederik Julius, født 1758, begyndte sin karriere som page hos enkedronning Juliane Marie, men afbrød sin militære uddannelse for at studere jura og blev 1782 kandidat. At han fra barndommen tilhørte enkedronningens parti, skadede ikke hans karriere, efter at kronprinsen, den senere Frederik VI, i 1784 havde grebet magten, tværtimod har næppe nogen højere embedsmand stået kronprinsen nærmere end han. Bortset fra et kortere ophold i København 1789-1790, hvor han var assessor i Højesteret, beklædte han 1783-1802 skiftende stillinger i Norge med stort held, ligesom han blev knyttet til de ledende norske familier gennem sit ægteskab i 1786 med arvingen til det store Bærum jernværk og endog kortvarigt udtrådte af statstjenesten for at hellige sig driften af værket. Efter at have været assessor i Norges øverste domstol, overhofretten, lagmand over Akershus lagdømme, præsident i kommunalbestyrelsen i Christiania og generalauditør udnævntes han

i 1794 til den vigtige post som stiftamtmand over Akershus stift. I denne udenrigspolitisk labile periode virkede han med kraft for at befæste Norges sydkyst, men også i den indre forvaltning gennemførte han vigtige reformer, således ved udskrivningsvæsenet, som blev bragt i overensstemmelse med de dugfriske danske regler af 1788, og »Dollhuset« i Christiania. Også strafferetten interesserede han sig for, han medvirkede til en lempelse af de strenge og forældede strafferegler om lejermål (samleje mellem ugifte). Gennem sit ægteskab var han blevet knyttet til de gamle rige familier Collett og Anker, og det skyldes hans indgriben, at Norges rigeste mand, handelspatricieren Bernt Anker, der i 1797 kom i vanskeligheder, fik et midlertidigt lån hos staten på 120.000 rdl., hans normale årsindtægt, med gunstige tilbagebetalingsvilkår. Bl.a. fordi Anker selv var kreditor for mange andre, ville hans sammenbrud have haft voldsomme følger for Norges næringsliv, så det var sund fornuft at bistå ham; han kom over krisen og kunne betale lånet tilbage. Kaas fik et godt forhold til befolkningen, norske memoirer langt ind i det 19. århundrede omtaler ham med varme.

Hans fortjenstfulde indsats i Norge – dokumenteret i enkeltheder af Edvard Holm – gjorde ham fortjent til endnu højere poster i den dansk-norske statstjeneste, men det er frapperende, at den post, han i 1802 hjemkaldtes til, var som justitiarius (præsident) i Højesteret, da hans dommererfaring unægtelig var rusten. Efter det første Christiansborgs brand i 1795 havde retten sæde under utilfredsstillende forhold i Prinsens Palæ. For at gøre assessorenes daglige ophold i fem timer i kulde og trækvind mindre ubehageligt bad Kaas om dobbelte vinduer og tæppe på gulvet. Det synes som om han fik tæppet, men ikke de dobbelte vinduer.

En voldsom strid i 1803 mellem Danske Kancellis præsident Frederik Moltke og nordmanden generalprokurør Christian Colbiørnsen som følge af dennes hidsige angreb på alle adelsrettigheder resulterede i, at kronprinsen 4. januar 1804 fjernede begge fra kancelliet og udnævnte Kaas til præsident. Grev Reventlow, der ikke kunne lide Kaas – »ved Vellevnet og Ligegyldighed og Kryberi fremmes Forretningerne ikke« – nærede mistanke om, at han havde medvirket til krisen for at fremme sin egen karriere, men jeg har ikke set beviser herfor.

Uagtet Danske Kancellis opgaver særlig var den indre forvaltning – det behandlede alle danske (uden for hertugdømmerne) og norske sager på de områder, som senere blev til Justitsministeriet, Indenrigsministeriet og Kultusministeriet (med aflæggere) – blev Kaas også anvendt i den store politik, således deltog han i 1806 i drøftelserne om Holstens stilling i riget efter opløsningen af det tysk-romerske rige, kapervæsenet under søkrigen mod England blev administreret gennem kancelliet, og, vigtigst, 1809 sendtes han på ny til Norge, hvor han indtrådte i sit gamle embede som stiftamtmand, i den norske regeringskommission og som præsident for overkriminalretten. Forflyttelsen skyldtes Kongens voksende mistillid til statholderen, prins Christian August af Augustenborg, der efter sine sejre i krigen mod Sverige var umådelig populær i Norge, men nu var ved at blive valgt til svensk tronfølger, hvorfor der var god grund til at frygte svenskinspirerede intriger for at trække Norge med. Prinsen skulle kort og godt overvåges. Kaas intrigerede selv ved at

aftale med en svensk general, at Frederik VI skulle anerkendes som tronfølger mod at give den detroniserede gustavianske prins sin datter til ægte og adoptere ham, som derefter i næste generation ville blive konge over alle tre riger! Af hensyn til kongehusets mandslinie afviste Frederik VI dog denne fantasifulde plan. Kaas forsøgte også uden held at presse prinsen til et indfald i Sverige. Situationen løste sig, der blev sluttet fred mellem Danmark og Sverige, og prinsen blev tronfølger i Sverige, uden at Norge blev berørt deraf – den senere katastrofe for Danmark-Norge efter prinsens pludselige død og det følgende valg af intrigemageren Bernadotte var jo ikke til at forudse da – og 1810 kunne Kaas hjemkaldes.

Kaas' anstrengte forhold til prinsen var almindelig kendt. Ved »Prinsegildet« hos matadoren John Collett, hvor begge var til stede, foreslog værten Kaas' skål, men i samme øjeblik styrtede prinsen ud af værelset, som havde han næseblod; værten, som ikke forstod dette, fornyede skålen, da prinsen kom tilbage, men prinsen lod glasset urørt og sagde blot: »Jeg håber, at han befinder sig vel.« Ifølge Daae blev Kaas modtaget med ovationer, men da hensigten med hans komme var afsløret, var det forbi med hans popularitet. Hans hovmod vakte også anstød, han bar statholderplumage i hatten og lod sig kalde excellence. Kaas' egne følelser for Norge var fortsat varme. I 1814 opbragte svenskerne et brev fra Kaas til en nordmand, hvor han sagde: »Om ikke Pligten bandt mig til min Konge, skulde ingen Ting hindre mig fra at dele Skjebne med mine kjære Nordmænd med Liv og Sjæl til min sidste Stund.«

Kaas' næste fortrolige sendelse var i 1811 til Napoleon for at lykønske til kongen af Roms fødsel. Samtidig forsøgte han uden held at opnå frigivelse af de mange danske og norske skibe, som blev holdt tilbage i franske havne, en meget uvenlig behandling af Frankrigs forbundsfælle, da Napoleon ville ophjælpe fransk næringsliv, ligeegyldigt på hvis bekostning. Det er tvivlsomt, om det blot lykkedes Kaas at få et skib i Bordeaux med vin til Kongens egen kælder frigivet.

Kaas' sidste mission til Napoleon skete i 1813 under mere dystre auspicer. Under nogle uger i foråret havde den danske regering begrundet håb om, at den antifranske koalition ikke ville insistere på afståelse af Norge til Sverige, og for at fremme denne gunstige udvikling fik den danske general i Holsten ordre til at hjælpe russerne mod de franske i kampene om Hamborg. Men ak, både czaren og England fastholdt vilkåret om øjeblikkelig afståelse af i hvert fald Trondhjem stift og Nordnorge, og så havde Danmark næppe andet valg end at søge at lappe på forholdet til Frankrig for dog ikke at stå alene mod sine fjender. Kaas blev derfor sendt afsted til den da endnu ubesejrede Napoleons hovedkvarter i Dresden. Kejseren, som i første øjeblik var bestyrtet over den danske indgriben på hans fjenders side, ønskede ikke at støde en af sine sidste allierede fra sig, og modtog Kaas venligt, ja smigrende: »*Votre Roi joue un beau rôle dans toute cette affaire, il a pour lui la justice et sa fermeté, et il aura encore le succès*« (»Deres Konge spiller en smuk rolle i denne sag, han har retfærd og sin fasthed for sig, og han vil have lykken med sig«), og lovede, at han med sine 1,2 mill. mand ville forhindre, at fjenden berøvede Kongen så meget som en »*pomme de terre*«. Det gik således let for Kaas at genoprette forholdet, for så vidt en succes, men til en i den sidste ende ødelæggende pris, nemlig en fastere alliance, der, da Napoleon senere på året led nederlag i det store slag ved Leipzig, trak Danmark med

i ulykken, så Norge, hvis bevarelse lige siden 1808 havde været dansk udenrigspolitikens vigtigste ærinde, alligevel gik tabt.

Kaas – af Nørregård vurderet som velbegavet, men letsindig og overfladisk – var til det sidste fortaler for den franske alliance, sågar ved det afgørende møde 3. december 1813 i »de tro Mænds Raad«. Da de allierede i maj 1814 som reaktion på den norske selvstændighedsbevægelse med prins Christian Frederik i spidsen krævede, at Frederik VI truede prinsen med at fratage ham tronfølgen, lod Kaas kancelliet afgive en betænkning om, at dette var umuligt efter Kongeloven. Først efter Waterloo slog han om, men da anvendtes han ikke længere i diplomatiske sendelser.

Samtidig med krigens slutning udskiftede Kongen delvis sine ministre. Kaas, der bevarede sin post som kancellipræsident, udnævntes 6. december 1813 til justitsminister og indtrådte i 1814 i Geheimstatsrådet. 1803 blev han hvid ridder, d.v.s. Dannebrogordenen inden dennes omdannelse til fem klasser i 1808, og 1815 blå ridder, Elefantordenen. Han medvirkede til udarbejdelsen af en oktroj for den nye Nationalbank og var fra 1818 kgl. bankkommissær. At han nød Kongens tillid og fortrolighed, viser et udateret brevudkast, skrevet af Kaas, men med Kongen som brevets »jeg«, hvor Kongen for det tilfælde, at han skulle dø pludseligt, anbefaler sine tre børn med sin elskerinde til en uavngiven persons omsorg.

Efter krigsafslutningen slog Kaas sig til ro i fredens gerning. I fredsåret 1814 gennemførtes gennem Danske Kancelli den sene enevældes vel to smukkeste reformer, nemlig almueskoleloven og jødernes borgerlige emancipation. Hvor meget af æren tilkommer Kaas, kan jeg ikke sige, men både Kongen og Kaas var venligt indstillet mod jøderne. De vigtigste juridiske reformer i Kaas' periode var forordningen af 1819 om retsplejen i offentlige straffesager, der tilsigtede hurtighed og større aktivitet hos undersøgelsesdommeren, og to forordninger fra 1824, der forenklede rettergangsmåden i mindre gældssager og afskaffede de gamle straffe om boslods fortabelse og formuekonfiskation. Ligeledes i 1824 moderniserede en forordning om præsternes embede med hensyn til ægteskab de alderstegne regler i Christian den Femtes Danske Lov. Med taknemlighed husker juristen forordningen af 1821 om det juridiske studium, som udover at regulere studiet krævede fuld juridisk embedseksamen, eventuelt med bedste karakter, for ansættelse i Danske Kancelli, som dommer, borgmester, amtmand, advokat ved Højesteret og prokurator ved overret, auditor m.v.

Ved to voldsomme episoder i de første efterkrigsår trådte Kaas hårdt frem.

31. juli 1815 brød hele 50 fanger ud fra det overfyldte Tugt-, Rasp- og Forbedringshus på Christianshavn, hvor 500 fanger henslæbte et usselt liv. Alle blev omgående indfanget. En af Kaas nedsat kommission, som anvendte nye og skærpede strafferegler fra 1813 om strafafsoneres forbrydelser, dømte tre til døden og 51 til piskning og strafforlængelse, men Højesteret ændrede dødsdommene til pisk og strafforlængelse. 22. august blev Kaas overordnet politidirektøren i København som en slags politichef, ingen justitsminister har haft så kolossale magtbeføjelser. Kommissionen gav fangerne ret i flere klager, bl.a. om kosten, og afslørede uregelmæssigheder blandt personalet, endog hos direktøren François d'Auchamp, som havde lånt institutionen 4.500 rdl. i obligationer til kurs 80, men ladet

sig tilbagebetale det fulde pålydende beløb; Kaas lod ham slippe uden tiltale. Ifølge A.D. Jørgensen bidrog Kaas' lemfældighed over for utro embedsmænd til, at korruptionen i hans tid antog et uhyggeligt omfang.

25. november 1815 gik det atter løs, denne gang med voldsomheder, idet en større gruppe fanger bag en barrikade kastede ituslået inventar i hovedet på personalet. Tilkaldt militær slog straks oprøret ned. På ny nedsattes en tremandskommission, men ved at anvende militær retspleje, således at dommene forelagdes Kongen direkte og mundtligt, sørgede Kaas (og Kongen) nu for, at eventuelle dødsdomme ikke indbragtes for Højesteret. Allerede den 27. havde retten afsagt to dødsdomme og et stort antal domme til pisk; samme dag blev straffene fuldbyrdede.

Tredje gang og værst 25. juni 1817, kulminerende med, at hele fængslet sattes i brand, og et antal fanger undslap, men blev atter indfanget. Samme dag udvirkede Kaas en kgl. resolution om nedsættelse af en standret med ordre til denne om at anvende den militære proces' decimering, således at alle fanger betragtedes som skyldige, hvis de ikke ville angive hovedgerningsmændene, hvorefter hver tiende skulle henrettes. Som yngste deputeret i kancelliet havde Anders Sandøe Ørsted nægtet at underskrive forestillingen til Kongen, som i vrede truede ham med afsked. Uden at skride til decimering indstillede standretten, der arbejdede fyrretyve timer uden pause, otte til dødsstraf og tre til pisk. Kaas forelagde dommene for Kongen, som benådede én og stadfæstede resten. Henrettelsen skete den 30. juni. Omvendt blev ca. 50 fanger, der under oprøret og branden havde udvist mønsterværdig opførsel, benådede.

Imidlertid forsvarede Ørsted sig over for Kongen bl.a. ved at henvise til, at decimering efter militær ret kun skete mellem dem, der allerede var fundet skyldige, men ikke til at udfinde de skyldige. Kongen og Kaas lod tavst sagen mod Ørsted falde og gav ham indirekte ret, idet en ny kgl. resolution af 2. juli om sagens videre gang ikke gentog ordren om decimering. Da yderligere ti var dømt til døden 13. september, kunne Ørsted uden at gøre vold på sig selv være medunderskriver på indstillingen til Kongen, der benådede tre, medens de andre syv henrettedes. Tvisten mellem justitsministeren og kancelliets største juridiske begavelse blev således afværget.

Da den 13-årige bornholmerdreng J.N. Madvig, den senere klassiske filolog og kulturminister, på vej til Frederiksborg latinskole passerede København, tog nogle unge landsmænd ham med for at se de henrettedes lig på hjul og stejle. Med rædsel vendte han sig bort fra dette skuespil, der, såvidt den aldrende mand vidste, ikke siden blev »givet«.

Medens Kaas' robuste beslutsomhed i denne sag for vore dages syn udartede til grusomhed, fortjener hans resolute optræden under pøbeloptøjerne i 1819, »Jødefejden«, ros. Da rygterne svirrede om, at man ville »insultere« jøder i Rosenborg Have og Østergade, beordrede han straks den mere som skribent end som praktisk politimand begavede politidirektør Otto Himmelstrup Hvidberg til at holde et vågent øje med disse lokaliteter, og da excesserne alligevel indtraf den 4. og 5. september, udvirkede han den 6. en kgl. bekendtgørelse, som han og de øvrige deputerede medunderskrev. Den barskeste vending: »Vi ville herved have Enhver advaret om at vogte sig for at komme nær til de Steder, hvor

Sammenrottelse og Opløb findes, da han ellers maa tilskrive sig selv, at han udsættes for Fare, naar Magten maa bruges mod den offentlige Roligheds Forstyrre, fordi Enhver, som ved slig Leilighed falder, ligger paa sine Gjerninger.« Samtidig nedsattes på ny en dømmende kommission, der i løbet af kort tid afsagde 32 straffedomme, strengest over en tidligere straffet skomagermester, der idømtes 3 års rasphus for opfordring til vold. Udover de voldelige angreb mod jøderne var der grove injurierende opslag; Kongen blev kaldt »Jødekongen«, og Kaas en »Erkeskurk«, der bortsolgte embeder, titler og ordener for at forøde det indkomne på sine maitresser. Om Kaas var personligt korrupt, er uafklaret, men grisk var han, og maitresse holdt han, en kendt skuespillerinde, hvilket vakte offentlig forargelse. Politi og militær nedkæmpede optøjerne, men de blussede op igen flere gange; engang indtraf en pinlig episode, idet Hvidberg, der var rykket ud for at lede operationerne selv, blev overfaldet af en person med stokkeslag og tyede ned i en kælder, hvorfra han måtte eskorteres ud af vægtene. Indtrykket af politiets svigten var sådan, at han afskedigedes ved årsskiftet. Han døde ved drukning kort efter, ifølge Jacobsen som selvmord efter afsløring af underslæb i et tidligere embede.

Trykkefrihedssagerne fyldte hele Kaas' periode. Han var ingen ven af bladene og beordrede ofte indskriden, ikke sjældent i modstrid med Ørsted. Efter freden i Kiel, hvor Danmark havde forpligtet sig til at indtræde i koalitionen mod Napoleon, fandt digteren Bagesen det ubetænkeligt at udgive nogle artikler imod denne, bl.a. en uvenlig beskrivelse af kejserkroningen, som han selv havde overværet. Napoleonsbeundrerer Kaas standsede prompte artiklerne, bebrejdede politimester – det var inden titlen ændredes til politidirektør – Rasmus Bagger, at han ikke havde grebet ind selv, og foreslog en fortolkning af Trykkefrihedsforordningen gående ud på, at reglen i dens § 26 om, at et eksemplar af et skrift under 24 ark skulle indleveres til politiet, fremtidig skulle forstås således at skriftet ikke måtte udkomme, før politimesteren havde gennemset det eller en vis tid var gået. Ørsted indvendte, at dette ikke havde hjemmel i forordningen, som herved ville blive på det nærmeste ophævet, men den kgl. resolution af 21. april 1814 fulgte Kaas.

Da den svenske gesandt i 1816 klagede over, at et blad havde skrevet – utvivlsomt korrekt – at både Bonapartister og Bourboner hadede Bernadotte, forsøgte Kaas at indføre en fortolkning om, at upriviligerede blade overhovedet ikke måtte bringe efterretninger fra udlandet, men stod alene i kancelliet og måtte stikke piben ind. I 1820 var det igen galt fat med Sverige: Litteraten J.K. Høst citerede i sit tidsskrift *Politik og Historie* en engelsk forfatter, der udtalte, at den styrtede svenske kong Gustav IV Adolf ikke var barn af Gustav III i hans ægteskab med den danske prinsesse Sophie Magdalene, men at hans fader var kongeparrets fortrolige Adolf Fredrik Munck (den rette sammenhæng er, at utvivlsomt falske rygter svirrede omkring prinsens fødsel i 1778, at den intrigante enkedronning pustede til ilden, og at den indignerede dronning brød med sin svigermoder). Over for gesandstens klage gjorde Ørsted internt gældende, at en udvidelse af forbudet mod krænkelser af fremmede regenter, med hvem Kongen var i venskab, til afdøde fyrster endog fra et styrtet dynasti ville umuliggøre historieforskningen. Kancelliets flertal var med Ørsted, men Kaas, som var betænkelig ved beskyldningerne imod Kongens fæder, der var død så nylig som

1813, manøvrerede sagen igennem til et forbud ved først at spørge udenrigsministeren, der ikke unaturligt tog afstand fra skriftet, og derefter at true med at bringe sagen op i Geheimstatsrådet. Ørsteds kolleger trak i land, og til sidst stod han alene.

Derimod fik Ørsted i 1822 flertallet med sig om ikke at forbyde et skrift af grev F.C. Wedel Jarlsberg – tidligere en kraftig sympatisør af den landsforviste P.A. Heiberg – »Hengepaa de formentlig mest virksomme Midler til Statens Flor igjen«. Efter min mening er det dog farligt at overfortolke de ikke talrige lejligheder, hvor Ørsted og Kaas var uenige, og glemme de mange sager, hvor kancelliet var enig, og hvor Ørsteds forslag blev antaget uden diskussion.

Kaas blev flere gange impliceret i det ulykkelige forløb omkring den oppositionelle dr. Dampe, først da kancelliet efter anmeldelse fra Sjællands biskop Münster af Dampes prædiken »Om Frihedens Overensstemmelse med Christendommens Aand« forbød ham at holde prædikener, anden gang da kancelliet greb ind over for hans foredrag om den Augsburgske Confession med straffesag og forbud mod at holde foredrag om teologiske og filosofiske spørgsmål. Dampe udarbejdede herefter et helt politisk program om afskaffelse af Enevælden; et af punkterne lød: »Vi forlange at Folket frit skal bestemme eller vælge deputerede til at stemme om Regeringsformen«, idet borgernes overladelse af enevoldsmagten til kongen i 1660 ikke bandt senere slægtled. Han forsøgte først at virke gennem litteraten Blok Tøxens »Jærnringsforening« og senere at danne et eget selskab til udbredelse af planerne, herunder til militæret, men bortset fra en enkelt mand var alle de tilsyneladende interesserede politispioner, som var så mange, at to af dem anmeldte hinanden som farlige revolutionære. Over for den utålmodige Kaas' krav om anholdelse af Dampe fortsatte politidirektør Kierulff overvågningen, indtil han havde sikret sig afskrifter af Dampes skrifter. Ved Dampes ankomst til det stiftende møde i den nye forening i et lokale, som politiet havde lejet, blev han anholdt. Kaas foreslog at lade sagen afgøre ved kgl. resolution, men det strandede på Ørsteds bestemte krav om, at sagen gik til dom. Dette resulterede ikke i mildhed.

Dampe blev dømt til døden for tilskyndelse til forandring af regeringsformen og efter kancelliets indstilling benådet mod livsvarigt fængsel på Christiansø, men indtil et fængsel var bygget på øen i 1826, sad han i Kastellet. Dampe blev betragtet som politisk fange, hvilket gav sig udslag i, at han fik penge til sit underhold, daglig rødvin til maden og bøger fra Universitetsbiblioteket, ja Kaas tilbød endog at låne ham bøger fra sit eget bibliotek. Dette ændrer dog ikke ved, at den lange straf var forfærdelig hård. Dampe kom først fri mange år efter Kaas' død i 1827. 1841 fik han lov til at bosætte sig i Rønne, og i 1848 blev han løsladt og fik en mindre statspension. Han var ikke knust af fængslet, men deltog stadig i den politiske debat. 1867 døde han. Helm fremhæver ironien ved, at Michael Lange, førstvoterende i den ret, der dømte Dampe til døden i 1821, i 1848 som overpræsident i København gik i spidsen for folketøget, der krævede en fri forfatning af en ny konge. En dommer, der i tide vendte kappen efter vinden.

1825 blev Ørsted generalprokurør med ansvar for at fortolke gældende love og affatte nye, og Kaas ønskede endog at udvide hans kompetence til at omfatte redaktionen af love,

der udstedtes gennem andre kollegier end kancelliet, som i vore dage Justitsministeriets lovfdeling.

At Kaas, for så vidt han stadig huskes uden for faghistorikernes snævre kreds, har et dårligt navn hos jurister, skyldes hans andel i ophøret af Ørsteds forfattervirksomhed i 1826, få måneder før Kaas' død. Efter udgivelsen af H.N. Clausens *Catholicismens og Protestantismens Kirkeforfatning* i 1825 samt Grundtvigs fulminante angreb på Clausen i *Kirkens Gienmæle* og den da endnu verserende af Clausen anlagte injuriersag mod Grundtvig skrev Ørsted i sit eget *Juridisk Tidsskrift* en afhandling *Behøver den danske Kirkeforfatning en omgribende Forandring?* Han besvarede spørgsmålet med nej og udtalte, at præsteeden ikke indeholdt en pligt til at tro, alene en pligt til at lære og forkynde, og at pligten ikke gjaldt alle dele af Treenighedslæren, særlig ikke subtiliteterne i den Athanasianske trosbekendelse, hvis betydning ikke kunne måle sig med den apostolskes. Denne liberale holdning svarede til Clausen og rådende praksis, men stred mod et mere ortodokst syn, herunder Grundtvig. Der rejstes en storm mod Ørsted, bl.a. blev også han angrebet af Grundtvig i pjecen *Vigtige Spørgsmaal til Danmarks Lovkyndige*, og spørgsmålet blev taget op af Kaas. Dennes teologiske ekspertise strakte sig næppe videre end Luthers katekismus og den autoriserede lærebog i religion, men han var betænkelig ved, at Ørsted som deputeret i kancelliet og generalprokurør udtalte sig som forfatter om omtvistede spørgsmål og udsatte sig for personlige angreb, hvilket var sket før. Hans første forslag, at Ørsteds værk skulle bedømmes af den højeste teologiske sagkundskab, var ikke skadeligt for Ørsted, som også støttedes af geheimestatsminister Ove Malling – forfatter til *Store og gode Handlinger af Danske, Norske og Holstenere* – og, sådan da, af politidirektør Kierulff, der havde læst afhandlingen tre gange uden rigtigt at forstå den. Derimod var Kongen forbitret mod Ørsted, som alvorligt frygtede for, om ikke afsked, så udnævnelse til justitiarius i Hof- og Stadsretten, netop nu vakant ved dødsfald.

Efter en mængde breve mellem Kaas og Ørsted, men også Kongen – brevafslutningen »Deres hengivne Frederik« viser Kongens varme over for Kaas – endte sagen sørgeligt med, at Ørsted tilbød at ophøre med sin forfattergerning, dog med lempelige overgangsordninger, særlig adgang til at færdiggøre *Haandbog over den dansk-norske Lovkyndighed*, der indtil 1835 voksede til seks bind. Kongen modtog 21. september 1826 dette tilbud, tildelte ham samtidig en direkte irttesættelse, »har været Os mishagelig«, og tvang ham, hvad gjorde ondt, til at søge sin afsked som lærer i kirkeret på Pastoralseminariet, hvilket Kongen »allernaadigst« bevilgede – biskop Münter ironiserede med føje over dette »allernaadigst«. At Enevælden ikke var smålig, viste sig dog ved, at det årlige honorar på 200 rdl. blev tildelt Ørsted som personligt tillæg.

Det er et åbent spørgsmål, om Kaas kan bebrejdes det skete. Dahl skriver indigneret om »Enevoldskongen og hans Satelliter«, og A.D. Jørgensen og Harald Jørgensen fremhæver Kaas som Ørsteds egentlige modstander, motiveret af de mange sager, hvor de to havde stået over for hinanden i trykkefrihedssager, hvorimod Troels G. Jørgensen frikender Kaas. Bortset fra, at afgørelsen i høj grad skyldes Kongen personlig, taler noget for, at Kaas var nødt til at rejse sagen. Hans breve under sagsforløbet er saglige og sobre. Ørsted havde